

3.1.4 Řecko

Kolem roku 2000 př. Kr. přišli Řekové ze severovýchodu Evropy do jižní části Balkánského poloostrova. Usadili se na břehu Středozemního moře a na ostrovech v Egejském moři. Původnímu obyvatelstvu vnutili svůj politický a společenský systém, svůj způsob života i své náboženství. Vznikla řecká civilizace a dostala jméno *Helas* (neoznačuje národ v pravém slova smyslu, ale jenom množství nezávislých měst).

Při usazování se řecký národ střetl s mnoha národy přicházejícími z Orientu (z Fénicie, Malé Asie, z Egypta). Každý z těchto národů měl své vlastní bohy, svůj způsob náboženského myšlení a chování a i pro starověké Řecko bylo typické, že každé město mělo své zvláštní kultury, zaměřené na uctívání svých *héroů* (héroové - smrtelníci, kteří se dostali do blízkosti bohů a získali některé božské vlastnosti, nebo polobohové - společné děti bohů a lidí). Z těchto různých podnětů vzniklo nové náboženství, mající obrovský vliv na západní kulturu. Bohatá řecká mytologie se stala inspiračním zdrojem pro vznik mnoha uměleckých děl.

Řecký panteon byl dotvořen již kolem roku 750 př. Kr. Řekové věřili, že jejich životy a osudy ovládá velké množství božstev, z nichž nejdůležitější byli Olympané, bohové a bohyně sídlící na hoře Olympu. V čele *Zeus*, dále sem patřila: *Afrodíté* (bohyně tělesné krásy a smyslnosti), *Apollón* (bůh slunce a smíření), *Áres* (bůh války), *Artemis* (bohyně lovu, plodnosti a panenství), *Athéna* (bohyně věd, moudrosti), *Démétér* (bohyně země a obilí), *Dionýsos* (bůh vína a plodnosti), *Héfaistos* (bůh ohně, kovář), *Hérá* (Diova manželka, ochránkyně manželství), *Hermés* (posel bohů, průvodce mrtvých do podsvětí), *Hestiá* (ochránkyně domácího krbu) a *Poseidón* (bůh moře).

Bohové se od lidí odlišovali nesmrtelností a věčným mládím. Měli ale lidské vlastnosti, byli náladoví, za projevenou zbožnost (oběti, modlitby) se zpravidla odměňovali, ale často na lidské štěstí také žárlili.

Uctívání byli také *héroové*. Obvykle byli potomky boha a smrtelné ženy. Jako nesmrtelní duchové zasahovali ve prospěch smrtelníků. Jejich síla a ušlechtilost se pokládaly za vzor a jejich zápasy s nestvůrami (*gorgony* (ženy mající místo vlasů hady), *sirény* (ženské bytosti s křídly, lákaly plavce kouzelným zpěvem a zabíjely je), *kerberos* (mnohohlavý pes strážící brány podsvětí) a další) byl oblíbeným námětem umění a literatury. Dalšími polobohy byli *satyrové* (s kozlíma rohama), *nymfy* (vodní polobohyně), *kentauroi* (napůl koně, napůl lidé)...

Veškerý veřejný i soukromý život byl určován věštbami, proto se na ně chodili lidé při každé příležitosti ptát. Nejslavnějším místem, kde se jim mohlo dostat odpovědi (tzv. *orákula*) byla delfská věštitelna v chrámě zasvěceném bohu Apollónovi. Pro věštby se chodilo také k věštcům, kteří četli odpovědi ze znamení ukrytých ve vnitřnostech obětovaných zvířat.

Většina náboženských obřadů se odehrávala ve svatyních zasvěcených jednotlivým bohům a bohyním, jejichž sochy stály v chrámu, který byl ústředním místem svatyně.

Nejdůležitějším aktem řeckých náboženských kultů bylo obětování. Akt obětování se konal většinou u oltáře na otevřeném prostranství před chrámem. Hlavním aktérem byli kněží za účasti věřících, kteří někdy přihlíželi z krytého sloupořadí, a nakonec snědli maso obětiny (většinou zvíře, ale i víno, med, mouka, květiny). Pokud bylo obětováno bohům podsvětí, oběť se většinou spalovala. Vedle svatyní Olympánů se obětovalo u mnoha svatyní a oltářů i ostatním božstvům nebo hrdinům.

Vedle těchto kultů, jichž se mohli účastnit všichni, existovala i tzv. *mystéria*, určená však pouze pro zasvěcené. Jednalo se o systém tajných obřadů, ve kterých byl adept postupně zasvěcován do duchovních praktik toho kterého společenství (*eleusinská, Dionýsova, orfická mystéria*).

Řeckému náboženství chybí kanonicita. Neexistují žádné svaté spisy či náboženské školy. O řeckých mýtech se dozvídáme např. z velkého díla básníka Homéra. Nejznámějšími jsou epické básně **Ilias** a **Odysseia**. Obě vznikly asi v 9. stol. př. Kr. První vypráví o válce Řeků proti Tróji ve Frygii, druhá o dobrodružných příhodách jednoho z nejslavnějších hrdinů této války, Odyssea, které zažil během zpáteční cesty do své vlasti, na ostrov Ithaku. Známa je též báseň **Zrození bohů (Theogonia)**, jejímž autorem byl slavný řecký básník Hésiodos. Pochází asi z 8. stol. př. Kr. a vypráví o vzniku světa a o původu bohů.

Mýty a legendy byly také námětem četných tragédií pocházejících od dramatiků Aischyla, Sofokla a Euripida (4. stol. př. Kr.). Byly hrány v divadle, které vzniklo v 5. stol. př. Kr. v Aténách.

Balta, P. a

kol.: Kniha o náboženstvích, Albatros, Praha 1993.

Elser, M. a kol.: Encyklopedie náboženství, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1997.

Estin, C., Laporte, H.: Kniha o mytologii starého Řecka a Říma, Albatros, Praha 1995.

Fojtíček, M.: Světová náboženství a sekty, Plzeň 1997.

Quesnel, A.: Egypt, Řecko, Galie (mýty a legendy), Gemini, Praha 1992.

Willis, R.: Mytologie světa, Slovart, Praha 1997.

3.1.5 Řím

Římané byli známi jako válečníci s dobře organizovanou a výkonnou státní správou. Z malé osady se stalo během několika desetiletí hlavní město rozsáhlé říše, Řím. V prvních čtyřech stoletích po Kristu ovládali Římané již většinu území dnešní Evropy a další i mimo ni. Celá říše měla nejméně padesát miliónů obyvatel. Vedle latiny, která byla úředním jazykem, se zde mluvilo více než stem jazyků.

Z důvodu tak velké rozlohy římské říše zde nemohl existovat jediný soubor mytologických a náboženských tradic. Římané věřili, že svou říši získali s pomocí bohů, kteří odměnili jejich zbožnost válečnými úspěchy. Výboje vedly k přijímání mýtů a nových bohů od podmaněných národů. Je zde vidět vliv Etrusků, Řeků, Germánů, Keltů i Orientu, trpění byli i Židé. Římské náboženství lze tak označit jako polyteistické, otevřené k přijímání dalších bohů (má-li bůh chrám v Římě, „pracuje pro Řím“).

Bohů se Římané dovolávali při mnoha příležitostech. Za každou věcí, událostí či přírodním jevem viděli znamení boží moci. Bohů bylo mnoho a byli všudypřítomní. *Lárové* byli ochrannými božstvy rodiny, *penáti* střežili jídelnu a bděli nad pohodou rodinného krbu. Tito bůžkové však neměli v mytických pověstech žádnou roli, zosobňovali lidské vlastnosti - *Fides* (Věrnost), *Honor* (Čest), *Spes* (Naděje) atd., nevázaly se k nim žádné příběhy. Byly to jen symboly, zastupující vlastnosti, jejichž jména nesli.

Hlavní bohy římského panteonu však tvořili většinou řečtí bohové, kteří dostali latinská jména.

Římští bohové a jejich protějšky

římský bůh	řecký ekvivalent	hlavní funkce
Jupiter	Zeus	bůh nebes, nejvyšší bůh
Juno	Hérá	Jupiterova manželka

Minerva	Athéna	bohyně moudrosti
Apollón	Apollón	bůh života, poezie a hudby
Diana	Artemis	bohyně lovu
Ceres	Deméter	bohyně úrody
Bacchus	Dionýsos	bůh vína
Mars	Áres	bůh války
Venuše	Afrodité	bohyně lásky
Neptun	Poseidón	bůh moře
Merkur	Hermés	bůh obchodu, božský posel
Vesta	Hestiá	bohyně domácího krbu
Liber	Dionýsos	bůh opojení a vína
Saturn	Kronor	bůh rolnictví a setby
Dis Pater	Hádés	bůh podsvětí
Faunus	Pan	bůh lesů
Kupido	Erós	bůh lásky, syn Venušin
Vulkán	Héfaistos	bůh ohně a kovářství
Aesculapius	Asklépios	bůh lékařství
Castor a Pollux	Kastór a Polydeukés	božští synové Jupiterovi

Vedle těchto bohů, existovali i bohové typicky římské. Byl jím např. bůh dveří a vchodů *Ianus* (zobrazovaný jako „bůh dvou tváří“), bůh studánek a potůčků *Fons*, bohyně květin a ovoce *Flora* a *Pomona*. Dále se římskými bohy stali ti, kteří začali svůj život jako smrtelníci. Je to např. zakladatel Říma *Romulus*, který se po smrti stal bohem *Quiriniem*. V 1. stol. př. Kr. vzniká také *kult císaře*. Řada císařů, někdy i jejich ženy a děti, byla po své smrti prohlášena římským senátem za bohy.

Vliv Orientu se v římském náboženství projevil zvláště ve velmi oblíbeném kultu dvou významných bohyní růstu rostlin, fryžské *Kybely* a egyptské *Ísidy*. Slibovaly posmrtné vzkříšení. Obřady k jejich uctívání se často prováděly v tajných skupinkách otroků, žen a vojáků, v nichž vládla rovnoprávnost, která jim byla společností odepřena. Jedinci zasvěcovaní do tohoto kultu byli křtěni býčí krví.

K náboženskému životu ve starověkém Římu patřilo i duchovenstvo. Vrchní římský kněz, *pontifex maximus*, jmenoval šest *vestálek* (kněžky zasvěcené kultu bohyně Vesty) a

patnáct *flaminů* (kněží, každý měl na starost kult jednoho božstva). Kolegium *pontifiků* dohlíželo na plnění náboženských předpisů. *Auguři*, *haruspikové* (starořímsí věštcí) a *decemvirové* (členové desetičlenného kněžského sboru) se specializovali na věštění budoucnosti.

Chrámy byly zasvěceny některému božstvu a sloužily i občanům: v Saturnově chrámu byl uložen státní poklad, dveře Ianova chrámu oznamovaly válku nebo mír, v chrámu Martovy manželky Bellony byli přijímáni cizí vyslanci a vítězní vojevůdci. Lid se účastnil velkých náboženských svátků. Obřady se konaly před chrámem. Pořádala se tam obvykle i veřejná shromáždění. Kultovními místy byly i různé háje, prameny, jeskyně.

Největší význam pro římský kult měla etruská praxe věšteg z letu ptáků a prohlížení jater u obětních zvířat, bez nichž se neuskutečnil žádný státní akt. Každý náboženský úkon se musel řádně provést. Muselo se přesně pojmenovat božstvo, jemuž byla modlitba nebo oběť určena, a příslušná slova se musela za naprostého ticha odříkat bez jediné chybičky. Rozlišovaly se příznivé a nepříznivé dny a podle toho se určité činnosti povolovaly nebo zapovídaly.

Během roku se konalo velké množství náboženských svátků (Římané měli vypracovaný kalendář). Nejvýznamnější jsou *saturnálie* (svátky zimního slunovratu, vyvinul se z nich karneval, sluhové si měnili s pány šaty a přejímali jejich úlohu) a *luperkálie* (slavnost konce zimy, závěr sklizně). V tyto dny se nepracovalo. Římané milovali pestrou podívanou, např. slavnostní průvody a oběti Martovi nebo Jupiterovi.

Balta, P. a kol.: Kniha o náboženstvích, Albatros, Praha 1993.

Elser, M. a kol.: Encyklopedie náboženství, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1997.

Estín, C., Laporte, H.: Kniha o mytologii starého Řecka a Říma, Albatros, Praha 1995.

Fojtíček, M.: Světová náboženství a sekty, Plzeň 1997.

Willis, R.: Mytologie světa. Slovart, Praha 1997.